

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Mira Hörtnagl

Människohandel för sexuella ändamål, en utnyttjad brottsrubricering?

En analys av den svenska lagstiftningens effektivitet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	9
1.7 Definition av människohandel	9
2 MÄNNISKOHANDEL, ETT SÄRPRÄGLAT BROTT	11
2.1 Ett resultat av globala obalanser	11
2.2 Människohandel i Sverige	13
2.2.1 Gärningsmän och offer	13
3 LAGSTIFTNING	15
3.1 Internationella instrument	15
3.1.1 FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn	15
3.1.2 Rambeslut 2002/629/RIF om bekämpande av människohandel	16
3.2 Svenska lagstiftningsåtgärder	16
3.2.1 Människohandelsbrottets uppkomst	17
3.2.2 2004 års utvidgade straffansvar	18
3.2.3 2010 års reform	19
3.3 Nuvarande lydelse	19
3.3.1 Handelsåtgärder	19
3.3.2 Otillbörliga medel	20
3.3.3 Utnyttjandesyfte	21
3.3.4 Ett avgörande orsakssamband	21
3.4 Avgränsning mot koppleri och konkurrensfrågor	22

4	MÄNNISKOHANDEL I PRAKTIKEN	25
4.1	Fall 1: Flyktmöjlighet fick avgörande betydelse	25
4.2	Fall 2: Offrets vittnesmål påvisade inte maktförhållande	26
4.3	Fall 3: Offrens benägenhet att vittna	27
5	ANALYS	30
5.1	Hur hanteras människohandel av det svenska rättsväsendet?	30
5.2	Vilka rättsliga utmaningar uppstår vid den praktiska tillämpningen av den nuvarande brottskonstruktionen?	31
6	SLUTSATS	35
	BILAGA A	36
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	39
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	42

Summary

Human trafficking is a multifaceted problem at the heart of the priorities of the international agenda. Principles of market economy with supply and demand and social vulnerability as a condition for the accessibility of victims, together with a constantly growing globalization contributes to this reprehensible phenomenon in today's society. Regardless of which the reasons are, the consequences are disastrous. People's ability to use other human beings vulnerability to their advantage creates a cynical and profitable market. A market where a few individuals have given themselves the right to put a price on another person's life and freedom. A market based on violations of essential human rights, causing lifelong suffering.

The following essay will examine how the legislator handles the mechanisms of human trafficking and what challenges appear when it comes to prosecution. Before the introduction of criminal responsibility for acts of human trafficking in Sweden in 2002, prostitution and human trafficking were regarded as symptoms of the same problem and the prosecution was dependent on the crime classifications already existing in the Swedish penal code. After international influence and a growing awareness of the fact that human trafficking had become a part of Swedish society, the legislators were forced to approach this modern type of slavery. In recent years the legislature has attempted to make the regulation more effective through two reforms, but both prosecutors and courts seem to struggle with the interpretation of the law and the complexity of the trafficking system. Criminal responsibility for acts of human trafficking often lead to conviction of alternative charges, for example acts of procuring.

In conclusion it can be ascertained that Sweden still has a long way to go before the national legislation can be considered effective and applicable. There are still a lot of obstacles to overcome before the management of

human trafficking on Swedish territory can be considered successful, and the practical difficulties posed by applying the legislation ought to be highlighted. It is hard to create a legislation that covers numerous course of events and at the same time fulfills the demands of legality that the criminal law requires. The most problematic part of the criminalization is to prove the existence of undue mean, when carrying out a trade act. Means are considered as undue, if there is an evident state of power between the perpetrator and the victim. The existence of this particular state of power is essential to fulfill the requirements of the legislation. The factors taken in account to the assessment of the state of power seem to be dependent on the victim's actions and reactions after the arrest of the perpetrator. The state of power is not only a requirement for criminal responsibility, but also one of the fundamental mechanisms that aggravate the collection of evidence. The fear of retaliation inhibits the victim from cooperating with the legal system, and that leads to the court considering the victim as untrustworthy and unreliable.

Sammanfattning

Människohandeln är ett mångbottnat problem som får allt högre prioritet på den internationella agendan. Marknadsekonomiska principer om utbud och efterfrågan och social utsatthet som grund till offrens tillgänglighet och en ständigt växande globalisering ger upphov till nya vägar för brottslighetens expansion. Oavsett vilka orsakerna är, så är konsekvenserna förödande. Människors förmåga att utnyttja andra människors utsatthet till sin fördel skapar en cynisk och lukrativ marknad. En marknad där några individer givit sig rätten att sätta ett pris på en annan människas liv och frihet. En marknad som bygger på kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter och ger upphov till livslånga lidanden.

Syftet med denna uppsats har varit att utreda hur människohandelns mekanismer hanteras av lagstiftaren och vilka utmaningar rättsväsendet står inför vid lagföring. I Sverige har man länge behandlat prostitution och människohandel som symptom på samma problem och låtit det straffansvar som omfattar koppleri agera som substitut för en särskild bestämmelse om människohandel. Detta var en lagföring som tidigt kunde konstateras innehålla brister med tanke på att flera led av människohandelns kedjebrottslighet inte kriminaliserats. Efter internationella påtryckningar och ständigt återkommande rapporter om koppleriverksamhet med människohandelsliknande inslag har den svenska lagstiftaren tvingats acceptera och förhålla sig till att ”vår tids slaveri” funnit vägar in i det svenska moderna samhället. Under år 2002 infördes brottet människohandel under en särskild bestämmelse och man tog därmed upp kampen mot människohandel. Kriminaliseringen har därefter varit föremål för reformer vid två tillfällen, men trots dessa försök att effektivisera lagstiftningen står fortfarande åklagare och domstolar inför utmaningar vid den praktiska tillämpningen och åtalen resulterar i få fällande domar. De tilltalade fälls ofta istället för alternativa gärningspåståenden, främst koppleri.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att Sverige står inför många rättsliga utmaningar både vid hanteringen av människohandel som fenomen och tillämpningen av brottsbestämmelsen i praktiken. Att lyckas utforma en kriminalisering som täcker många olika skeenden och samtidigt uppfyller de legalitetskrav straffrätten uppställer är svårt. Lagstiftningens krav på förekomsten av ett otillbörligt medel vid företagandet av handelsåtgärder är det som ställer till mest problem vid tillämpningen. För att styrka att ett otillbörligt medel använts krävs att ett maktförhållande är etablerat mellan gärningsman och offer. De omständigheter som tillmäts störst relevans vid bedömningen av om ett maktförhållande föreligger är hur offret agerat efter att gärningsmännen gripits. Gärningsmannens maktförhållande gentemot offret är inte bara ett rekvisit för att straffansvar ska aktualiseras, utan också en mekanism som ligger till grund för att bevissvårigheter uppstår. Kontrollen och rädslan gör att målsäganden i många fall inte vågar eller vill samarbeta med rättsväsendet, vilket leder till att domstolarna inte bedömer brottsoffren som trovärdiga.

Förkortningar

EU	Europeiska unionen
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta Nationerna
ILO	International Labour Organization
Prop.	Proposition
RKP	Rikskriminalpolisen
SOU	Statens offentliga utredningar
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Människohandel har i olika skepnader alltid varit en del av mänsklighetens historia. Slaveri och vissa individers benägenhet att utnyttja andras utsatthet har i takt med att medvetenheten ökat och mänskliga rättigheter blivit ett viktigt fundament för samhällets grunder, bytt skepnad och idag utvecklats till en miljardindustri inom den fördolda organiserade brottsligheten.

Dagens människohandel kan främst ses som symtom på fattigdom, social utsatthet och brist på respekt för mänskliga rättigheter. En ökande globalisering och allt större klyftor mellan världens utvecklingsnivåer bidrar till dess ständiga expansion.

I Sverige har man länge betraktat människohandeln som ett hot utifrån, men då det under 2000-talet visat sig finnas en etablering även i det svenska samhället tvingades lagstiftaren se över den bristande lagföring man tidigare hänvisat till. Människohandel fick en särskild brottsrubricering under år 2002 och har därefter varit föremål för reform vid två tillfällen. Brottsens kedjekaraktär och benägenhet att byta skepnad och finna nya vägar förbi samhällets skyddsnät gör att kriminaliseringen ständigt ställs inför nya utmaningar. Människohandelsbrott leder sällan till fällande domar, och allt fler åtal leder till alternativa brottsrubriceringar i form av koppleri. Jag har valt att undersöka denna utveckling och utreda hur kampen mot människohandel hanteras av det svenska rättsväsendet.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens främsta syfte består i att analysera den svenska lagstiftningen och i vilken kontext den konstruerats, samt hur människohandelns mekanismer hanteras av rättsväsendet. Genom att studera hur lagstiftningen tillämpas i praktiken har jag försökt fastställa vilka rättsliga utmaningar man

står inför vid lagföringen. Uppsatsen är uppbyggd kring följande frågeställningar:

- Hur hanteras människohandel av det svenska rättsväsendet?
- Vilka rättsliga utmaningar uppstår vid den praktiska tillämpningen av den nuvarande brottskonstruktionen?

1.3 Avgränsningar

Människohandelns mekanismer och komplexa karaktär kan utredas ur en rad olika perspektiv och vinklar, därför har jag funnit det nödvändigt att avgränsa mitt arbete. Jag har valt att fokusera på hur *människohandel för sexuella ändamål* hanteras av det svenska rättsväsendet. Kampen mot människohandel förs på internationell nivå och därför krävs en kort presentation av den globala kontext den svenska lagstiftningen kommit till i, men bristen på utrymme gör att jag valt att inte analysera de internationella instrumenten närmare. Eftersom brott mot barn aktualiserar en rad andra frågeställningar och problematik utöver den som kriminaliseringen av människohandelsbrottet står inför, har jag valt att avgränsa mig till offer över 18 år.

1.4 Metod och material

För att besvara mina frågeställningar har det varit av betydelse att förstå och urskilja tolkningen av gällande rätt avseende människohandel för sexuella ändamål. Jag har utgått ifrån en rättsdogmatisk metod, då jag använt mig av lagtext och förarbeten för att undersöka bakomliggande motiv och följa utvecklingen till lagstiftningens lydelse idag. I strikt mening kan den rättsdogmatiska metoden uppfattas som en metod vars huvudsyfte är att fastställa gällande rätt genom deskriptiva och analytiska resonemang. I vidare mening kan den dock liknas vid en rättsvetenskaplig metod, då även andra källor kan anses relevanta för att söka och förmedla kunskap om rätten. Jag har använt rättsdogmatiken för att tolka och systematisera gällande rätt. Eftersom lagstiftningen gällande människohandel varit i

ständig utveckling och genererat förhållandevis många ändringar på kort tid har jag valt slå an ett kritisk granskande och rättsutvecklande perspektiv.

För att undersöka hur det svenska rättssystemet hanterar lagföringen av människohandelsbrottet har jag använt mig av rättskällor i form av lagtext och förarbeten, men även lagkommentarer. Statistiken som presenteras kommer från internationellt erkända aktörer, såsom FN och dess organ. I Sverige har RKP utsetts till nationell rapportör i frågor om människohandel, jag har därför använt mig av deras årliga lägesrapporter för att beskriva situationen i Sverige. Internationella åklagarkammarens utredning på området har givit en tydlig bild av vilka utmaningar man står inför vid paragrafens nuvarande lydelse. Jag har även studerat praxis för att se vilka utmaningar den praktiska tillämpningen genererar. Trots att det saknas avgöranden från Högsta domstolen har jag valt att göra en rättsfallsanalys för att undersöka hur rättsväsendet uppfattar gällande rätt. Rättsfallen illustrerar de mönster och problemområden i tillämpningen som även de förarbeten och rapporter jag granskat ger uttryck för.

1.5 Forskningsläge

Det är svårt att finna en röd tråd i forskningen kring människohandel för sexuella ändamål. Det finns en rad dokument och handlingsplaner som beskriver fenomenet som en yttring av globala obalanser, men förståelsen och problemets kärna beskrivs ur en rad olika perspektiv, med fokus på organiserad brottslighet, migration eller mänskliga rättigheter.¹

Rättstillämpningen, myndigheter och frivilligorganisationer ger tillsammans upphov till en rad frågeställningar och debatter, med lika många utgångspunkter för kriminaliseringen och kartläggningar av problemet.

Under 2000-talet har människohandeln blivit särskilt uppmärksammas på den internationella agendan, men inom rättsvetenskapen finns än så länge bara en begränsad tillgång till akademisk forskning. En orsak kan vara att

---

¹ Westerstrand, 2008, s. 190f.

² FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, se avsnitt 3.1.1.

³ SOU 2008:41, s. 63f.

det rör sig om en verksamhet i det fördolda, vilket gör att tillgången på tillförlitliga uppgifter är begränsad.

1.6 Disposition

Det inledande avsnittet beskriver människohandel som globalt fenomen och vilka orsaker och konsekvenser brottsligheten ger upphov till. Därefter följer en beskrivning av situationen i Sverige. I nästkommande avsnitt presenteras den lagstiftning som finns på området. Först introduceras den internationella kontext som den svenska bestämmelsen tillkommit i, därefter följer en redogörelse över uppkomsten av människohandelsbrottet i Sverige och de reformer som lett fram till dagens lydelse. Detta avsnitt följs av en kort presentation av svårigheterna kring den konkurrerande brottsrubriceringen koppleri. Framställningens fjärde kapitel ger exempel på hur människohandel hanterats i praktiken genom att tre rättsfall redovisas. I anslutning till rättsfallen har jag bifogat en kort egen kommentar, en slags analys av domstolens agerande. Slutligen följer en analys där jag mot bakgrund av de föregående delarna besvarar mina frågeställningar.

Lagtexten i tidigare och nuvarande lydelse återfinns i bilaga A.

1.7 Definition av människohandel

Jag har valt att använda mig av den internationellt godtagna definitionen av begreppet människohandel i min analys. Denna definition skapades i samband med att Palermo-protokollet² trädde i kraft. Beskrivningen av vad människohandelsbrottet konstituerar består i tre moment. Det första avser *åtgärderna* för handeln, det andra de *medel* med vilka offret för handeln hanteras, och det tredje avser *sytet* med handeln. Definitionen ger utrymme för tillvägagångssätt av mycket varierande karaktär, allt för att täcka så många förfaranden som möjligt. Sammanfattningsvis kan konstateras att det rör sig om fall då någons utsatta ställning missbrukas för att möjliggöra ett

---

² FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, se avsnitt 3.1.1.

utnyttjande. På grund av att många situationer teoretiskt sett kan falla inom begreppet är det svårt att ge en konkret bild av det straffbara beteendet.³

---

³ SOU 2008:41, s. 63f.

2 Människohandel, ett särpräglat brott

2.1 Ett resultat av globala obalanser

Människohandel har sedan länge förknippats med organiserad brottslighet, främst eftersom handeln utgörs av för den brottskategorin karakteristiska inslag, så som planering, organisation och yrkesmässighet.⁴ Transnationellt organiserad brottslighet har under 2000-talet givits en ansenlig mängd uppmärksamhet på den internationella agendan. Efter en lång tids försummelse har man fått upp ögonen för den moderna tidens slaveri och problemet har fått hög internationell prioritet. Människohandel är en mycket lönsam del av den organiserade brottsligheten och enligt FN är förtjänsterna jämförbara med de inom den internationella drog- och vapenhandeln.⁵ Människohandel är ett resultat av globala obalanser och påverkar alla världens länder. ILO uppskattar antalet människor som världsomfattande faller offer för människohandel till 20,9 miljoner. Hur många av dessa som utnyttjas för sexuella ändamål är svårt att bedöma då mörkertalen är höga, men siffrorna ger onekligen en uppfattning om industrins enorma omfattning.⁶ Enligt UNODC är utnyttjande för sexuella ändamål den vanligast identifierade formen av människohandel (79 %), följt av utnyttjande för tvångsarbete (18 %).⁷

De senaste åren har antalet länder som har implementerat det FN-protokoll⁸ som finns på området fördubblats. Det är det främsta verktyget i kampen mot människohandel, och det ger upphov till steg i rätt riktning, men det är fortfarande många länder som inte har erkänt problemets existens. Antalet fällande domar ökar, men inte i samma takt och i proportionalitet till

---

⁴ SOU 2008:41, s. 74.

⁵ Ibid, s. 41.

⁶ Global report on trafficking in persons, 2012, s. 9.

⁷ Report on the globalization of crime, 2010, s. 3.

⁸ Palermoprotokollet.

insikten och handelns faktiska expansion. Fyra av tio länder har aldrig dokumenterat ett enda åtal.⁹ Människohandelns gränsöverskridande karaktär och den ökande rörligheten inom EU och Schengenområdet kräver att polis- och åklagarmyndigheter utvecklar förmågan att arbeta över gränserna.¹⁰

Ett flertal internationella dokument och Sveriges grundlag konstituerar varje människas rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.¹¹ Att falla offer för det hänsynslösa utnyttjandet av en individs sårbarhet som människohandeln innebär ger upphov till kränkning och lidande som sitter i livet ut.

Ekonomiska, sociala, politiska och rättsliga faktorer som gör att individer befinner sig i en utsatt eller pressad situation är en ideal utgångspunkt för människohandelns rekrytering.¹² Människohandel är ett mångfacetterat brott, flera scenarion kan falla under begreppet och gärningsmännens tillvägagångssätt skiljer sig åt. Potentiella offer lever i fattigdom och saknar sociala skyddsnet. Erbjudanden om arbete och ett bättre liv i ett annat land är ofta omöjliga att neka. Barn säljs av sina föräldrar som på grund av fattigdom, missbruk eller social misär inte ser någon annan utväg. Somliga kidnappas och tvingas till prostitution. Det sker även rekrytering genom utnyttjande av låg utbildningsnivå, lockande erbjudande, manipulation och en cynisk medvetenhet om hur man kan beskära möjliga offers valmöjligheter och ge dem en falsk ingivelse om att rekryterarens erbjudande är en lösning på familjens livslånga problematik. Offren vilseleds kring förutsättningarna för ett arbete med utgången att offret, till synes av fri vilja, följer med gärningsmannen till ett annat land för att väl där falla offer för dennes villkor och förtryck.¹³ Förhållandena i ursprungsländerna¹⁴ måste ses i relation till att det i destinationsländerna¹⁵ råder ekonomiska förutsättningar för att utnyttja offret. Utan efterfrågan

---

⁹ Global report on trafficking in persons, 2009, s. 6-7.

¹⁰ RKP lägesrapport 2014, s. 6.

¹¹ Se artikel 3 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 5 i EKMR, samt Regeringsformens 1 kap. 2 §.

¹² SOU 2008:41, s. 41.

¹³ Internationella åklagarkammaren, rapport, 2013, s. 17.

¹⁴ Där offren rekryteras.

¹⁵ Dit offren transporteras och utnyttjandet sker.

finns inte de ekonomiska förutsättningar som krävs för att tillhandahållandet av utbudet ska vara lönsamt.¹⁶

Offren utsätts för upprepade och grova psykiska och fysiska övergrepp, en slags nedbrytningsprocess för att göra dem lätthanterliga och bryta ner självkänslan.¹⁷ Ofta förekommer annan brottslighet, exempelvis mot offret, som ett led i människohandeln. Det kan röra sig om våldtäkt och sexuellt tvång, men i anslutning till nedbrytningsprocessen förekommer även narkotika-, vapen- och smuglingsbrott.¹⁸

2.2 Människohandel i Sverige

I takt med att kampen mot människohandel blivit allt mer angelägen på den internationella arenan har lagstiftaren i Sverige fokuserat på prostitution som en samhällsfara. Då internationella röster om en särskild kriminalisering av människohandelsbrottet gjorde sig hörda hänvisade rättsväsendet länge till den befintliga lagstiftningen om koppleri tills människohandelsbrottet infördes i brottsbalken under 2002.¹⁹

2.2.1 Gärningsmän och offer

Sverige är långt ifrån förskonat från människohandelns expansion. Trots vetskapen om att den svenska sexköpslagen kriminaliserar köparen finns en efterfrågan bland svenska medborgare vilket lockar nätverk av människohandlare att etablera sin verksamhet med Sverige som destinationsland. Gärningsmännen riktar sina aktiviteter mot länder med stabilare ekonomier i takt med den ekonomiska krisens expansion i södra och östra Europa.²⁰ Att se på människohandeln som ett hot utifrån är en skev verklighetsuppfattning. Sanningen är, om än något förenklad, att kvinnor som rekryteras av människohandlare i Öst- och Sydösteuropa köps

---

¹⁶ SOU 2008:41, s. 42f.

¹⁷ Ibid, s. 43.

¹⁸ Ibid, s. 73f.

¹⁹ Svar på skriftlig fråga, 2012/13:716.

²⁰ RKP lägesrapport 2014, s. 13.

av svenska män.²¹ Människohandelsbrott som uppdagats i Sverige har främst härrört från stora organiserade nätverk i offrens ursprungsländer, så som Litauen och Rumänien. Gärningsmännen har systematiskt vistats i Sverige, kanske till och med haft sin permanenta hemvist här, och behärskar språket. Den kännedom de tillskansat sig om det svenska samhället har sedan använts i kombination med kunskapen om situationen i destinationslandet för att på ett effektivt sätt rekrytera och kontrollera offer.²²

Vilka resurser som läggs på att uppdaga människohandeln är avgörande för att uppskatta antalet människohandelsoffer i Sverige. Nivån på insatserna skiftar mellan olika polismyndigheter. I Sverige har på senare år uppdagats att gärningsmännen ändrat tillvägagångssätt för att undvika långa straff. Tidigare brutala metoder med direkt våld och hot mot offren har normaliserats genom mer utstuderade metoder. Istället för att kontrollera offren med fysiskt våld har erbjudanden om ”bättre villkor” i form av större handlingsfrihet, exempelvis tillåtelsen att gå och handla på egen hand, och erbjudanden om att få behålla en större del av inkomsterna gjort att gärningsmännen utövar ett psykiskt och socialt tryck över offren. Offren blir känslomässigt beroende och lojala gentemot gärningsmännen och blir därmed mindre benägna att vittna. Detta nya utstuderade förtryck har visat sig svårt att dechiffrera för domstolarna. Offren har dessutom ofta upplevt förtryck och övergrepp i sitt hemland som lett till ett bristande förtroende för samhällets skyddsnät och myndigheter. Ofta har de tolkar som används för kommunikation i rättsväsendet samma nationalitet som de gärningsmän de bedragits av, vilket bidrar till en brist på tilltro. En ständigt närvarande rädsla för repressalier från förövarna, ryktesspridning i hemlandet och ett Stockholmssyndromsliknande beteende leder till att vittnesmålen är osammanhängande och få.²³

---

²¹ Handlingsplan mot prostitution och människohandel, 2007, s. 3f.

²² RKP lägesrapport 2014, s. 13.

²³ RKP lägesrapport 2014, s. 12.

3 Lagstiftning

3.1 Internationella instrument

En stor del av kampen mot människohandel förs internationellt på grund av brottets gränsöverskridande karaktär. Det krävs att globala instrument omvandlas till lokala bestämmelser. Den svenska lagstiftningens kärna har sin utgångspunkt i internationella regleringar och kriminaliseringen har tillkommit i en global kontext.

3.1.1 FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn²⁴

Palermoprotokollet trädde i kraft som ett tilläggsprotokoll till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet i december 2003. Genom protokollet ville man ge det internationella samfundet en gemensam definition av begreppet människohandel och för första gången enades staterna om en rättsligt bindande definition av människohandel på global nivå.²⁵ Protokollets förarbeten stadgar tydligt att man valt att inte behandla hur stater ska förhålla sig till prostitution i nationell kontext, utan bara i människohandelskontext.²⁶

Protokollet befäster människohandelsbrottet genom att gärningen konstrueras i tre delar. Denna definition har blivit vägledande för många länders lagstiftning eftersom protokollet förpliktigar staterna att skapa en kriminalisering som motsvarar dessa skeenden. Definitionen består av en uppräkningslista av olika handelsåtgärder (rekrytering, transport, överföring, hysande, mottagande) som begås med hjälp av vissa otillbörliga medel (hot, bruk av våld eller andra former av tvång, bortförande, bedrägeri, vilseledande, missbruk av makt eller av offrets sårbara situation) i syfte att

---

²⁴ Även kallat Palermoprotokollet.

²⁵ SOU 2008:41, s. 46.

²⁶ Westerstrand, 2008, s. 259.

utnyttja ett offer för prostitution eller andra former av tvångsarbete, trældom eller avlägsnande av organ.²⁷

3.1.2 Rambeslut 2002/629/RIF om bekämpande av människohandel

Inom EU har man enats om gemensamma minimiregler på straffrättens område för att bekämpa människohandel genom att ett rambeslut sammanställts för att harmonisera medlemsstaternas lagstiftning.

Rambeslutet har ett snävare tillämpningsområde än Palermoprotokollet, eftersom det i enlighet med unionens fördrag endast reglerar straffrättsliga åtgärder vid exploatering för sexuella ändamål eller tvångsarbete. EU har endast reglerat de områden man har underlag för att med straffrättsliga åtgärder gå längre än FN.²⁸ Rambeslutet behandlar bland annat definitioner av straffbar människohandel, minimistraff och kriminalisering av anstiftan, medhjälp, försök etcetera.²⁹

Under 2011 beslutade kommissionen på basis av direktiv 2011/36/EU om en europeisk strategi mot människohandel med fokus på mänskliga rättigheter och stöd till offren. En preliminär bedömning är att dessa åtaganden inte kommer att leda till en ny lagstiftning i Sverige.³⁰

3.2 Svenska lagstiftningsåtgärder

I Sverige hanterade man länge lagföringen av människohandelsbrott genom att tillämpa de bestämmelser som redan fanns i brottsbalken och var tillämpliga på vissa led i människohandeln. Internationella påtryckningar och insikt om brottets kedjekaraktär och ständiga expansion fick dock regeringen att agera.

---

²⁷ Artikel 3a.

²⁸ Prop. 2003/04:111, s. 21.

²⁹ Westerstrand, 2008, s. 292.

³⁰ Internationella åklagarkammaren, rapport, 2013, s. 5.

3.2.1 Människohandelsbrottets uppkomst

I juni 1998 tillsattes en Sexualbrottskommitté av regeringen som bland annat tilldelades uppdraget att initiera en utredning kring om det fanns ett behov av ett särskilt brott för att kriminalisera människohandel för sexuella ändamål. Regeringen hoppades att människohandeln skulle synliggöras genom en särskild brottsrubricering och att man genom att förstärka det straffrättsliga skyddet skulle kunna motverka att fenomenet skulle få fäste och expandera ytterligare i Sverige. Rättsväsendet hade tidigare hanterat lagföring av brottsligheten genom att åtal kunde väckas för vissa delar av människohandelsprocessen som redan föll inom tillämpningsområdet för befintliga bestämmelser i brottsbalken. Vanligast var att människohandelsliknande åtal föll inom brottsrubriceringarna för koppleri, men även människorov, olaga frihetsberövande och olaga tvång förekom.³¹ Delar av människohandelsprocessen var inte kriminaliserad och därmed fanns risk för att förövare som endast befattade sig med en mindre, men väsentlig, del av processen såsom att transportera offren en sträcka, kom undan straffansvar.³² Dessutom ansågs de befintliga bestämmelsernas straffskalor inte vara tillfredställande och Sverige hade uppmanats av FN att vidta särskilda åtgärder för att kriminalisera människohandel.³³

Den 1 juli 2002 inrättades brottet gränsöverskridande människohandel för sexuella ändamål i brottsbalkens fjärde kapitel och konstaterades därmed utgöra en kränkning av offrets rätt till frihet och frid. Man hade låtit den internationella förebilden styra, främst genom att låta bestämmelsen bygga på den tredelade modell som Palermoprotokollet givit uttryck för.³⁴ Kriminaliseringen tog sikte på gränsöverskridande handelsåtgärder med människor för sexuella ändamål. Eftersom man ville att straffansvar skulle vara förbehållet för de fall då exploatering var huvudsyftet infördes ett krav

---

³¹ Prop. 2003/04:111, s. 16ff.

³² SOU 2001:14, s. 456.

³³ Prop. 2001/02:124, s. 18f.

³⁴ Ibid, s. 20.

på direkt uppsåt i förhållande till utnyttjandesyftet genom orden ”i syfte att”.³⁵

3.2.2 2004 års utvidgade straffansvar

Redan vid införandet av människohandelsbrottet framhöll regeringen att det var ett första steg mot en mer långtgående kriminalisering.³⁶ Under 2004 omarbetades och utvidgades bestämmelsen till att omfatta även andra former av utnyttjande, så som organhandel, tvångsarbete och icke-gränsöverskridande människohandel. Det ansågs nödvändigt för Sveriges tillträde till Palermoprotokollet och genomförande av EU:s rambeslut.³⁷ De internationella åtagandena krävde också att straffmaximum höjdes.³⁸ För att förtydliga och utvidga straffansvaret lades ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” till som ett av de otillbörliga medlen och ytterligare ett antal handelsåtgärder infördes i uppräknningen tillsammans med det så kallade kontrollrekvisitetet.³⁹ Kontrollrekvisitetets införande innebar att bestämmelsen byggde på ett krav på att kontroll över offret skulle uppnås eller överföras. Ett orsakssamband mellan handelsåtgärden och uppkomsten av kontroll krävdes för att det kriminaliserade området skulle bli lättare att överblicka.⁴⁰

Trots många remissinstansers kritik beslutades det att människohandelsbrottet fortsättningsvis skulle förbehållas för fall där handelsåtgärderna motiverats av utnyttjandesyftet. Regeringen menade att ett indirekt uppsåt skulle innebära ett alltför vidsträckt ansvar.⁴¹ För straffansvar krävdes att syftet med handelsåtgärden var att utnyttja offret för sexuella ändamål. Om ett sådant syfte inte förelåg när handelsåtgärden vidtogs kunde straffansvar inte aktualiseras, direkt uppsåt till utnyttjandesyftet krävdes alltså även efter 2004 års utvidgade straffansvar.⁴²

---

³⁵ Prop. 2001/02:124, s. 33.

³⁶ Prop. 2003/04:111, s. 1.

³⁷ Vilket också föreslog i prop. 2003/04:111.

³⁸ Prop. 2003/04:111, s. 30.

³⁹ Ibid, s. 56.

⁴⁰ Ibid, s. 50.

⁴¹ Prop. 2001/02:124, s. 27.

⁴² Prop. 2003/04:111, s. 44.

3.2.3 2010 års reform

Bland annat Åklagarmyndigheten framförde efter en tid att 2004 års lydelse var svår att tillämpa och att åtal till övervägande del istället bedömdes som koppleri.⁴³ I december 2005 inleddes en särskild översyn av människohandelsbrottet som ledde till att ett förslag till en ny utformning av bestämmelsen presenterades. Förslaget ansågs ge en tydligare och mer ändamålsenligt brottsbeskrivning. Bland annat togs kontrollrekvisitet bort.⁴⁴ Man hoppades att det skulle leda till förenklade beviskrav som skulle göra bestämmelsen mer praktiskt tillämplig.⁴⁵

3.3 Nuvarande lydelse

Människohandel består i ett komplext förfarande där gärningsmännen på olika sätt befattar sig med offren i utnyttjandesyfte. En straffbestämmelse måste därför täcka många situationer och förfaranden i olika led. De internationella instrumenten har definierat straffbar människohandel genom en tredelad modell som även Sverige anslutit sig till.⁴⁶

3.3.1 Handelsåtgärder

Den svenska bestämmelsen tar, likt den internationella förebilden, sikte på det första momentet av kriminaliseringen i form av handelsåtgärder. För att straffansvar ska aktualiseras ska gärningsmannen ha vidtagit handelsåtgärder som är nödvändiga för genomförandet av själva handeln. Det rör sig främst om inomstatlig och gränsöverskridande rekrytering och transport, att ta emot eller inhysa offren samt att föra över offren mellan de gärningsmän som står i maktförhållande till dem, exempelvis överföring mellan olika bordellägare.⁴⁷

---

⁴³ Prop. 2009/10:152, s. 13.

⁴⁴ Ibid, s. 1.

⁴⁵ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §. Hämtad 2014-04-08.

⁴⁶ Prop. 2001/02:124, s. 20.

⁴⁷ Prop. 2003/04:111, s. 26.

3.3.2 Otillbörliga medel

Kriminaliseringens andra element består i de otillbörliga medel som används för att få offren att underkasta sig gärningsmannens vilja. För straffansvar krävs att ett maktförhållande till offrets styrks. Detta maktförhållande är väsentligt för att människohandeln ska kunna genomföras. Gemensamt för de otillbörliga medlen är att man utnyttjar en individs sårbara eller utsatta situation eller ser till att försätta offret i en sådan så att dennes reella möjligheter inte består i annat än att underkasta sig gärningsmannens kontroll.⁴⁸ I bestämmelsen finns en uppräkningslista av de medel som åsyftas. Dessa är olaga tvång⁴⁹ eller vilseledande⁵⁰, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller något annat sådant otillbörligt medel. Att locka med ”ett bättre liv” och arbetsmöjligheter under goda förhållanden är ett vanligt förekommande tillvägagångssätt. Det finns även fall då offren är införstådda med att de förväntas prostituera sig men blir hänsynslöst utnyttjade beträffande villkoren för arbetet, men arbetet kan även ha föregåtts av ett frihetsberövande. Att utnyttja någons utsatta belägenhet omfattar en rad olika situationer. Ett exempel skulle kunna vara att offret befinner sig i ett skuldförhållande till gärningsmannen, förlitar sig på gärningsmannen för att få tillgång till narkotika eller på grund av flyktingskap är utlämnad till gärningsmannens våld. Man har försökt täcka ett större antal situationer genom att paragrafen stadgar att straffansvar kan uppkomma genom användandet av ”andra otillbörliga medel” än de som uttryckligen omnämns.⁵¹

Kravet på otillbörliga medel tar sikte på samma maktförhållande som kontrollrekvisitetet i tidigare lydelse gjorde i praktiken, det vill säga att gärningsmannen bemästrar offrets fria och verkliga vilja. Det ska för offret framstå som att det inte finns ett annat reellt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig förövarens vilja.⁵²

---

⁴⁸ Prop. 2003/04:111, s. 26.

⁴⁹ Se 4 kap. 4 § brottsbalken.

⁵⁰ Se bedrägeribestämmelsen i 9 kap. 1 § brottsbalken.

⁵¹ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §. Hämtad 2014-04-08.

⁵² Prop. 2009/10:152 s. 17.

3.3.3 Utnyttjandesyfte

Människohandelsförfarandet leder alltid till någon typ av efterföljande utnyttjande av offret. Därför utgörs det tredje elementet av att det finns ett visst syfte för handlingen, ett utnyttjandesyfte. Lagstiftaren syftar på ett utnyttjande som sker i vinstsyfte, att gärningsmannen använder offrets utsatta position till sin fördel. Utnyttjandestadiet består i att offret saknar reella möjligheter att påverka sin situation, eller i vart fall att eventuella möjligheter framstår som oåtkomliga för offret.⁵³

I första hand avses med uttrycket exploateras för sexuella ändamål att offret förmås att prostituera sig. Det är dock inte avgörande om bestämmelserna för köp av sexuell tjänst är uppfyllda, utan kan röra sig om situationer där offret används för sexuella ändamål, exempelvis medverkan vid produktion av pornografiska alster. För att rekvisitet ska vara uppfyllt ska det röra sig om en handling som har en ohöljd exponering av sexuell innebörd. Lagstiftaren har valt att använda ordet exploatering för att beskriva utnyttjandesyftena, främst eftersom att man syftar på otillbörligt användande. Att bara använda ordet utnyttja ansågs inte tydliggöra tillämpningsområdet på ett önskvärt sätt.⁵⁴

3.3.4 Ett avgörande orsakssamband

Brottet fullbordas då gärningsmannen vidtar otillbörliga medel mot offret i utnyttjandesyfte som medför att offrets fria vilja bryts ner. För straffansvar krävs att ett orsakssamband går att utröna, alltså att gärningsmannens användande av det otillbörliga medlet ska vara orsaken till att offret underkastat sig människohandelsåtgärden. Gärningsmannen har då uppnått en maktställning över offret och utnyttjandesyftet realiserar genom dennes faktiska handlande. Orsakssambandet ska täckas av gärningsmannens uppsåt. Fullbordanspunkten är passerad i samma ögonblick som gärningsmannen i utnyttjandesyfte vidtar de otillbörliga medel som medför

---

⁵³ Prop. 2003/04:111 s. 26.

⁵⁴ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §. Hämtad 2014-04-08.

att offrets underkastar sig gärningsmannens vilja, något faktiskt utnyttjande behöver alltså inte ha skett ännu.⁵⁵

För straffansvar krävs avsiktuppsåt i förhållande till utnyttjandesyftet. Det preciserade skuldrekvisitet anges genom uttrycket ”i syfte att” i bestämmelsen. Det saknar betydelse vid den straffrättsliga bedömningen att offret eventuellt kan ha lämnat samtycke till utnyttjande.⁵⁶

3.4 Avgränsning mot koppleri och konkurrensfrågor

Att främja eller på otillbörligt sätt ekonomisk utnyttja en annan persons tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, samt att vidta handlingar som möjliggöra köp av sexuella tjänster faller under brottsrubriceringen koppleri.⁵⁷ Det krävs att gärningsmannen förmedlat sexuella förbindelser i mer än ett enstaka fall. Exempelvis att man vanemässigt hjälper andra att komma i kontakt med prostituerade genom att förmedla kontaktannonser eller befatta sig med bordellverksamhet. Paragrafens andra stycke straffbelägger situationer då en uthyrare har vetskap om att uthyrning sker för bordellverksamhet och underlåter att hindra brottet.⁵⁸

Det händelseförlopp som kriminaliseras enligt koppleribestämmelsen är ett ständigt förekommande inslag vid människohandel, vilket gör att tillämpningsproblem ofta uppstår. Människohandel utgör ett angrepp på offrets frihet och frid, medan koppleri utgör ett rent sexualbrott. I nuvarande praxis dominerar bedömningen att koppleri anses vara begånget mot staten, vilket medför att offret inte får status som målsägande.⁵⁹ Ytterligare en karakteristisk skillnad är användandet av otillbörliga medel vid

---

⁵⁵ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §. Hämtad 2014-04-08.

⁵⁶ SOU 2008:41, s. 68.

⁵⁷ 6 kap. 12 § Brottsbalken.

⁵⁸ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 6 kap. 12 §. Hämtad 2014-04-14.

⁵⁹ Yttrande över betänkande, 4489/08, s. 2.

människohandelsbrott.⁶⁰ Dessutom omfattar människohandelsbrottet, till skillnad från koppleribestämmelsen, inte bara utnyttjande och främjande av någons prostitution utan även andra former av sexuell exploatering.⁶¹ Trots dessa skillnader aktualiserar åtal för människohandel ett flertal konkurrensfrågor och eftersom bestämmelsen omfattar många skilda handlanden får domstolen göra en prövning mot konkurrerade straffbestämmelser i varje enskilt fall. Enligt gällande konkurrensregler ska människohandelsbestämmelsen tillämpas om rekvisiten är uppfyllda, även om gärningen också kunnat rubriceras som koppleri.⁶²

Människohandel rubricerades ofta som koppleri eller grovt koppleri innan människohandelsbrottet infördes. Under denna tid kunde man ana en uppfattning bland svenska lagstiftare att människohandel och koppleri var två olika yttringar på samma problem och att lagstiftningen hittills varit tillfredställande.⁶³ Efter att straffansvaret för människohandel utvidgades 2004 initierades en utredning för att göra en översyn av kriminaliseringens effektivitet. Indikationer uppkom då på att bestämmelsen utformning hindrade en effektiv tillämpning, vilket speglades i att människohandelsförfaranden i stor utsträckning bedömts som koppleri.⁶⁴ Domstolarna hade dessutom ofta tillämpat den lägre delen av straffskalan som överensstämmer med de straff som utdöms för koppleri trots att åtalen avsåg människohandel.⁶⁵ Det har därefter fortsättningsvis konstaterats att flertalet lagföringar resulterar i koppleri istället för människohandel.⁶⁶ I en rapport från internationella åklagarkammaren i Göteborg har fastställts att 2010 års reform inte fått önskad effekt. Rapporten visar att åtalade personer friats vid 61 % av fallen och fällts vid 39 % av fallen då domstolen dömt enligt paragrafens tidigare lydelse. Efter 2010 års reform visade sig åtal enligt paragrafens nya lydelse inte leda till avsedd effekt. Endast 34 % av

---

⁶⁰ Prop. 2001/02:124 s. 37.

⁶¹ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §. Hämtad 2014-04-14.

⁶² Ibid.

⁶³ SOU 2001:14, s. 445.

⁶⁴ SOU 2008:41, s. 16.

⁶⁵ Ibid, s. 123.

⁶⁶ RKP lägesrapport 2014, s. 7.

fallen ledde till att ansvar utdömdes, medan åtalen ledde till friande domar i 66 % av fallen.⁶⁷

---

⁶⁷ Internationella åklagarkammaren, rapport, 2013, s. 10.

4 Människohandel i praktiken

4.1 Fall 1: Flyktmöjlighet fick avgörande betydelse⁶⁸

Två kvinnor, 19 och 23 år gamla, anlände till Sverige efter att de besvarat en internetannons riktad till rumänska kvinnor med erbjudande om prostitutionsarbete. Annonser utlovade en lön på 6000 € inklusive resa, kost och logi. Två män skötte all kontakt och transport, och en av dem inhyste kvinnorna i sin lägenhet. De påtalade direkt att de båda kvinnorna redan vid ankomsten stod i ekonomisk skuld till dem och prostitutionen visade sig äga rum hemma hos kunder, inte på nattklubb som annonsen angivit. När kvinnorna med tiden efterfrågade den utlovade lönen blev männen hotfulla och kvinnorna flydde. Händelsen uppdagades för polisen då en tågvärd påträffade de chockade kvinnorna och slog larm.

Tingsrätten dömde männen för människohandel och medhjälp till människohandel till fängelse i två år och sex månader respektive två år. Då målet gick vidare till hovrätten konstaterades att de tre huvudrekvisiten i människohandelsbestämmelsen var uppfyllda. Kvinnorna hade vilseletts beträffande omständigheterna i Sverige, befunnit sig i en utsatt situation då de saknade pengar, kontakter och språkkunskaper och inhysts hos gärningsmännen i syfte att prostituera sig. Hovrätten menade dock att det brast i bevisningen kring det maktförhållande mellan gärningsman och offer som krävs för straffansvar. Det faktum att kvinnorna behärskade viss engelska, hade möjlighet att kommunicera med anhöriga via en dator och faktiskt lyckats fly ledde till bedömningen att ett maktförhållande ej ansågs styrkt. Hovrätten ogillade åtalet om människohandel och dömde männen för koppleri respektive grovt koppleri till fängelse i tio månader respektive två år.

---

⁶⁸ Helsingborgs tingsrätt B 4188-11 och Hovrätten över Skåne och Blekinge B 111-12.

Kommentar

Domstolen verkar här ha bedömt om ett otillbörligt medel har använts utifrån om ett maktförhållande förelegat mellan offer och förövare. Bedömningen av maktförhållandet grundades på sådant som skett efter att ett vilseledande ägt rum, vilket ger en svårtolkad bild kring när maktförhållandet egentligen ska ha uppstått.⁶⁹ Fullbordanspunkten ska enligt motiven till bestämmelsen vara passerad redan då otillbörliga medel vidtas i utnyttjandesyfte, vilket bör anses ha skett redan vid vilseledandet med annonsen. Hovrätten har låtit det faktum att kvinnorna faktiskt lyckats fly bli avgörande för bedömningen kring om de haft ett verkligt och godtagbart alternativ till att underkasta sig männens vilja.

4.2 Fall 2: Offrets vittnesmål påvisade inte maktförhållande⁷⁰

En 23-årig rumänsk kvinna befann sig i Sverige på vad hon hävdade var en semester. Tingsrätten fann det dock styrkt att två män hade överfört kontrollen över kvinnan till två andra, och att de alla förmått kvinnan att prostituera sig under villkor och förutsättningar som de hade dikterat. Kvinnan behärskade inte språket och hade aldrig tidigare varit i Sverige. Större delen av inkomsten som prostitutionen gav upphov till tog männen hand om. Tingsrätten bedömde därför att männen hade stort inflytande över kvinnan och att hon saknade reella möjligheter att påverka sin situation. Männen dömdes för människohandel, men kvinnan hade inget skadeståndsanspråk och förnekade att hon förmåtts prostituera sig. Gärningarna begicks under 2009, domstolen dömde därför enligt människohandelsparagrafens tidigare lydelse.

Hovrätten delade tingsrättens uppfattning om att kvinnan behandlats på ett oacceptabelt sätt och tveklöst utnyttjats, men betonade att utredningen inte

---

⁶⁹ Internationella åklagarkammaren, rapport, 2013, s. 23f.

⁷⁰ Lunds tingsrätt B 137-10 och Hovrätten över Skånes och Blekinge B 897-12.

gav tillräckligt stöd för att kvinnan inte haft något annat reellt val än att underkasta sig männens vilja. Eftersom målet skulle bedömas enligt paragrafens tidigare lydelse skulle kontrollrekvisitet vara uppfyllt. Bevisningen pekade på att männen själva ansåg sig ha uppnått kontroll över kvinnan, men det faktum att kvinnan förnekade det påverkade utgången i målet. Hon tog inte emot erbjudna hjälpinsatser, hävdade att hon behärskade engelska och uppgav vid förhör att gärningsmännen inte var hennes enda kontakt i Sverige. Dessa tveksamheter ledde till att hovrätten bedömde att kvinnan inte befunnit sig i en situation där hennes enda alternativ varit att underkasta sig gärningsmännens behandling. Hovrätten dömde männen för grovt koppleri.

Kommentar

Domstolen verkar här inte anse att männen, genom att diktera villkoren för och tjäna pengar på kvinnans prostitution, utnyttjat hennes utsatta belägenhet i den grad som krävs för att uppfylla kontrollrekvisitet. I nuvarande lydelse kvarstår ett krav på användande av ett otillbörligt medel vilket syftar på samma omständigheter till grund för maktförhållandet som kontrollrekvisitet gjorde, därav anser jag att utgången i målet hade blivit annorlunda med nuvarande lagstiftning. Bevisningen har inte ansetts tillräcklig för att påvisa det maktförhållande som krävs för straffansvar. Det finns tecken på att relationen mellan offer och gärningsman bygger på en beroendeställning och lojalitet som hindrar offret från att avge sanningsenliga vittnesmål. Situationen faller utanför den man velat spegla i lagtexten, vissa omständigheter tillmäts mer relevans än de borde och ett utnyttjandet blir svårt att bevisa.

4.3 Fall 3: Offrens benägenhet att vittna⁷¹

Ett antal kvinnor hade rekryterats i Rumänien och blivit en del av en omfattande prostitutionsverksamhet med ett nätverk av fler kvinnor än åtalet

---

⁷¹ Göteborgs tingsrätt B 8184-11 och Hovrätten för Västra Sverige B 2827-12.

avsåg. Kvinnorna betraktades som handelsvaror, vilket tingsrätten konstaterade då det i målet framkom att kvinnorna ständigt kontrollerades och våld eller hot användes för att förmå dem att inbringa mer pengar. Tingsrätten tydliggjorde att det för fällande dom krävdes att åklagaren visade att de tilltalade hade uppsåt som täckte alla rekvisit i bestämmelsen om människohandel i förhållande till var och en av målsägandena. Kravet på uppsåt kunde enligt tingsrättens bedömning endast anses uppfyllt avseende två av männen och de dömdes för människohandel. De hade försatt målsäganden i situationer där de inte ansågs ha något annat val än att följa gärningsmännens instruktioner genom att vilseleda, använda våld och utnyttja skuldförhållanden. Fyra män dömdes för grovt koppleri eftersom de inte ansågs ha en sådan roll i verksamheten eller deltagit i sådana gärningar som kunnat ge dem instinkt i varför målsäganden kommit att prostituera sig.

Hovrätten fann det inte styrkt att koppleriet omfattat alla de målsäganden som tingsrätten lagt gärningsmännen till last. Hovrätten argumenterade även kring orsakssambandet mellan de otillbörliga medlen och de handelsåtgärder som åberopats i målet. Åklagaren ansågs visserligen ha styrkt sitt påstående om att en av männen hotat och misshandlat en av målsäganden under inhysning i dennes lägenhet, men det fanns inte tillräckliga bevis för att det fanns något orsakssamband mellan våldet och handelsåtgärden (inhysningen). Hovrätten bedömde det minst lika sannolikt att målsäganden skulle bott hos mannen oavsett om han slog henne eller inte. Hovrätten sänkte straffet för samtliga gärningsmän.

Kommentar

Målet ledde alltså till att två av männen dömdes för människohandel. Den främsta anledningen till att endast två av de åtalade kunde dömas verkar ha varit att det endast var gällande de gärningsmännen som åklagaren kunde uppfylla människohandelsbrottets rekvisit bevismässigt. Detta har sin grund i att det i de fallen fanns detaljerade uppgifter från offren om omständigheterna. Vittnesmålen är i övrigt spretiga och osammanhängande, vilket kan ha sin förklaring i att vissa av dem blivit frihetsberövade och

under tvång förmått prostituera sig, medan andra underkastat sig
gärningsmännens vilja till följd av psykiskt tryck. Omständigheterna kring
hur offret fallit offer för människohandeln är alltså avgörande för dennes
benägenhet att vittna.

5 Analys

5.1 Hur hanteras människohandel av det svenska rättsväsendet?

I takt med en accelererande globalisering, öppnare gränser och ständigt ökande klyftor mellan världens utvecklingsnivåer fortsätter människohandelns expansion. Sverige är långt ifrån förskonat och vår status som destinationsland ställer högra krav på vår lagföring av människohandelsbrottet. Det är i destinationslandet maktförhållandet mellan offer och förövare cementeras och det avgörande utnyttjandet sker. Kriminaliseringen borde onekligen utformas med insikt om vilken roll Sverige har i processen. De bakomliggande motiven till införandet av människohandel under en särskild straffbestämmelse år 2002 var främst att man insett att det fanns brister i det tidigare sättet att hantera lagföringen av brottet. Att lagföra människohandel under de redan befintliga bestämmelserna i brottsbalken innebar att delar av den kedjebrottslighet som människohandeln består av inte föll under straffansvar. Dessutom ansågs de befintliga straffskalorna otillfredsställande med tanke på den kränkning och de lidanden brottet ger upphov till. Sveriges vilja att anpassa sig till internationella åtaganden spelade naturligtvis också in, inte minst med tanke på att den svenska straffbestämmelsen baserades på Palermoprotokollets tredelade modell.

Vid det här laget kan konstateras att människohandelns komplexa och kedjebrottsliga karaktär ställer höga krav på kriminaliseringens utformning. Människohandelsbrottet har trots sin korta tid i brottsbalken varit föremål för ett stort antal utredningar, debatter och reformer. Intresset av en nationell kriminalisering som främjar en effektiv lagföring har varit incitamentet bakom de reformer bestämmelsen varit föremål för. I utredningar och förarbeten har kritik riktats mot bestämmelsens utformning och hur den

tillämpas i praktiken. Ambitionen att kriminaliseringen skulle vara ett effektivt verktyg i kampen mot människohandeln har inte besannats. Straffrättens legalitetsaspekter verkar ge upphov till svårigheter då lagstiftaren försöker dechiffrera människohandelsbrottets komplexitet. De höga beviskraven och kraven på direkt uppsåt leder till frustration och en känsla av vanmakt vid tillämpningen, men motiveras av att man vill begränsa gärningsmannaansvaret och respektera de krav på legalitet som styr straffrätten.

Efter att ha satt mig in i hur de noggrant utvalda formuleringarna diskuterats i förarbetena, vilken internationell kontext de tillkommit i och erfarit hur farhågor och problematik som omnämns där även speglas i praxis, kan det konstateras att människohandels kriminalisering fortfarande står inför en rad utmaningar. Trots att 2010 års reform genomfördes för få förenklade beviskrav och en slagkraftig praktisk tillämpning kan det, mot bakgrund av de rapporter och den praxis jag granskat, konstateras att nuvarande utformning motverkar en ändamålsenlig och effektiv tillämpning. Kampen mot människohandeln är och har länge varit en stor utmaning för världssamfundet. Brottet utvecklas ständigt och finner nya vägar, undagömda från lagens långa arm. En lagstiftning som ska täcka in många olika skeenden och samtidigt har höga beviskrav är svår att tillämpa på en ständigt föränderlig brottslighet.

5.2 Vilka rättsliga utmaningar uppstår vid den praktiska tillämpningen av den nuvarande brottskonstruktionen?

Mot bakgrund av de domar och rapporter som legat till grund för min frågeställning kan konstateras att en ständigt återkommande problematik kretsar kring lagstiftningens krav på förekomsten av ett otillbörligt medel vid företagandet av handelsåtgärder. Trots att de faktiska omständigheterna i varje fall skilt sig åt, har de gemensamt att domstolens resonemang främst

kretsar kring huruvida otillbörliga medel använts och om det styrkts genom bevis på att ett maktförhållande etablerats mellan gärningsman och offer. Det ska för offret framstå som att det inte finns något annat godtagbart alternativ än att underkasta sig handelsåtgärden och gärningsmannens vilja. Frågan om existensen av ett maktförhållande har varit avgörande i samtliga rättsfall.

I fall ett och två medgavs att offren befunnit sig i en utsatt belägenhet, men hovrätten bedömde att det inte kunde anses styrkt att ett maktförhållande förelegat i den grad som krävs för straffansvar. Bevisen om offrets situation ansågs enligt domstolen inte tillräckliga för att visa att det för offret framstod som att det inte fanns något annat alternativ än att underkasta sig gärningsmännens behandling. Bestämmelsens rekvisit leder till att domstolarna ifrågasätter den grad av kontroll gärningsmannen ska ha haft över offret. Människohandel kan inte alltid konstateras genom bevis på ett fysiskt fängelse eller frihetsberövande, psykologiska faktorer och ett socialt tryck kan på samma sätt leda till offrens villkorslösa underkastelse av gärningsmannens vilja. En ständigt återkommande argumentation i praxis verkar kretsa kring om ytterligare en omständighet föreligger som, utöver att offren befinner sig i en utsatt belägenhet på grund av otillbörliga medel, innebär att gärningsmannen kontrollerar offret. Denna överskjutande bedömningsgrund framgår inte uttryckligen av paragrafen, men verkar avgörande i många fall.⁷² Det framstår som något oroväckande för mig att de omständigheter som tillmätts störst relevans och ses som en indikation på om ett maktförhållande av tillräcklig dignitet förelegat är hur offret agerat efter att gärningsmännen gripits.

Även offrets inställning till medverkan i rättsprocessen är av betydelse. Gärningsmannens maktförhållande gentemot offret är inte bara ett rekvisit för att straffansvar ska aktualiseras, utan också en mekanism som ligger till grund för att bevisvärigheter uppstår. Kontrollen och rädslan gör att

---

⁷² Se fall 1 där det faktum att kvinnorna lyckats fly blir avgörande för bedömningen kring om de haft ett verkligt och godtagbart alternativ till att underkasta sig männens vilja.

målsäganden i många fall inte vågar eller vill samarbeta med rättsväsendet, vilket leder till att domstolarna inte bedömer brottsoffren som trovärdiga. Denna problematik illustreras i det tredje rättsfallet vittnesmålen ansågs spretiga och osammanhängande, förmodligen till följd av offrens rädsla för repressalier. I rättsfall två uppgav offret att hon prostituerade sig för egen del, även om motsatsen var styrkt. Gärningsmännens utstuderade förtryck som ersatt tidigare brutala metoder förefaller svåra för domstolarna att genomskåda. Det verkar brista i förståelsen för att det faktum att ett offer kan välja att förneka sin situation till följd av psykiska faktorer, inte gör det mindre angeläget för rättsväsendet att lagföra gärningsmannen.

Svårigheterna som uppkommer vid tillämpningen av bestämmelsen i praktiken ger upphov till en fortsatt illavarslande utveckling vad det gäller lagföring för människohandel. Samma farhågor som funnits redan vid bestämmelsens införande infrias fortfarande, trots de försök till förbättring och effektivisering som gjorts. Människohandelsbestämmelsen utnyttjas sällan och de flesta åtalen leder till fällande domar för koppleri eller grovt koppleri. Människohandelns bevisvärigheter kring användande av otillbörligt medel, orsakssamband och kravet på direkt uppsåt till utnyttjandesyftet i kombination med att det ofta är ostridigt att prostitution förekommit, gör att rekvisiten för koppleri ofta lättare att styrka.

Det faktum att människohandel och koppleri förekommer i olika kapitel i brottsbalken ger indikationer på att kriminaliseringen har olika skyddssyften. Att en tilltalad döms för koppleri istället för människohandel innebär, utöver att straffskalan är lägre, även att flera led av människohandelsprocessen uteblir från åtalet och att gärningsmannen undgår lagföring för det allvarligaste inslaget i människohandeln, nämligen angreppet på offrets frihet och frid. Bedömningen att koppleri anses vara begånget mot staten dominerar i nuvarande praxis, vilket medför att offret inte får status som målsägande och kan få svårt att berättigas skadestånd eller brottsskadeersättning. Vid en förändring av brottsrubriceringen flyttas

fokus från ett brott som begåtts mot en individ, till svenska statens mission att få bort prostitution från Sveriges gator.

6 Slutsats

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sverige står inför många rättsliga utmaningar både vid hanteringen av människohandel som fenomen och tillämpningen av brottsbestämmelsen i praktiken. Att lyckas utforma en kriminalisering som täcker många olika skeenden och samtidigt uppfyller de legalitetskrav straffrätten uppställer är svårt.

Människohandlarnas maktförhållande gentemot offren är inte bara ett rekvirit i straffbestämmelsen, utan också ett huvudkriterium för att marknaden ska fungera som ofta kvarstår efter att ett brott uppdagats. Det gör det svårt att få trovärdiga och övertygande vittnesmål, vilket är det enda bevis som finns från en annars dold och hemlighållen verksamhet, bortom samhällets skyddsnet. Detta leder i sin tur till bevissvårigheter kring straffbestämmelsens krav på förekomsten av ett otillbörligt medel vid företagandet av handelsåtgärder. De omständigheter som tillmäts störst relevans vid bedömningen av maktförhållandet är hur offret agerat efter att gärningsmännen gripits. Detta ger en skev och överklig bild av det egentliga händelseförloppet och leder till att de flesta åtal inte leder till en dom för människohandel utan stannar vid det alternativa gärningspåståendet koppleri.

Bilaga A

Lydelse från 2002

4 kap. 1 a § Brottsbalken (2002:436)

”Den som, i annat fall än vad som avses i 1 §, genom olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel förmår någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land i syfte att personen där skall utsättas för brott enligt 6kap. 1, 2, 3, eller 4§, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser, eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål, döms för människohandel för sexuella ändamål till fängelse i lägst två år och högst tio år.

För människohandel för sexuella ändamål döms också den som tar emot, transporterar eller inhyser en person som kommit till ett land under de förhållanden som anges i första eller stycket om det sker med användande av sådant otillbörligt medel och i sådant syfte som anges där.

Den som begår en gärning som avses i första eller andra stycket mot en person som inte fyllt arton år skall dömas för människohandel för sexuella ändamål även om olaga tvång, vilseledande eller något sådant otillbörligt medel inte använts.

Är brott som avses i i första-tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.”

Lydelse från 2004

4 kap. 1 a § Brottsbalken (2004:406)

”Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen skall

1. Utsättas för brott enligt 6kap. 1, 2, 3 eller 4§, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser, eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,
2. Utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd,
3. Utnyttjas för avlägsnande av organ, eller
4. På annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två år och högst tio år.

Detsamma gäller den som i sådant syfte som anges i första stycket

1. Till annan för över kontrollen över en person, eller
2. Från annan tar emot kontrollen över en person.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte fyllt arton år skall dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första – tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.”

Nuvarande lydelse

4 kap. 1 a § Brottsbalken (2010:371)

”Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.”

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 2001:14 *Sexualbrotten - Ett ökat*

skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor (cit. SOU 2001:14)

SOU 2008:41 *Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd* (cit. SOU 2008:14)

Propositioner

Prop. 2001/02:124 *Straffansvaret för människohandel* (cit. Prop. 2001/02:124)

Prop. 2003/04:111 *Ett utvidgat straffansvar för människohandel* (cit. Prop. 2003/04:111)

Prop. 2009/10:152 *Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel* (cit. Prop 2009/10:152)

Övriga skrivelser

Skr. 2007/08:167, *Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* (cit. Handlingsplan mot prostitution och människohandel, 2007)

Yttrande över betänkande, 4489/08, *Brottsoffermyndighetens yttrande över betänkandet SOU 2008:41* (cit. Yttrande över betänkande, 4489/08)

Internationella instrument

Europeiska rådets rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel (2002/629/RIF) (cit. Rambeslut 2002/629/RIF om bekämpande av människohandel)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF (cit. Direktiv 2011/36/EU)

Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Antagen den 15 september 2000 av FN:s generalförsamling. SÖ (2004:21) (cit. FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet)

Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Antagen den 15 november 2000 av FN:s generalförsamling. SÖ (2004:22) (cit. Palermoprotokollet)

Rapporter

Internationella åklagarkammaren i Göteborg, *Delredovisning av projektet ökad lagföring av ärenden som rör människohandel, domar 2009 – 2012*, ÅM-A 2013/1731, 2013 (cit. Internationella åklagarkammaren, rapport, 2013)

Rikskriminalpolisen, lägesrapport 14, *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, 2014 (cit. RKP lägesrapport 2014)

UNODC, *Global report on trafficking in persons 2009*, United Nations publication 2009 (cit. Global report on trafficking in persons, 2009)

UNODC, *Global report on trafficking in persons 2012*, United Nations publication 2012 (cit. Global report on trafficking in persons, 2012)

UNODC, *Report on the globalization of crime - a transnational organized crime threat assessment 2010*, United Nations Office on Drugs and Crime 2010 (cit. Report on the globalization of crime, 2010)

Litteratur

Westerstrand, Jenny, *Mellan mäns händer, kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt, och diskurser om prostitution och trafficking*, Uppsala 2008 (cit. Westerstrand, 2008)

Elektroniska källor

Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 4 kap. 1 a §, hämtad 2014-04-08 från: <http://zeteo.nj.se>

Berggren m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013, Zeteo) kommentar till 6 kap. 12 §, hämtad 2014-04-14 från: <http://zeteo.nj.se>

Svar på skriftlig fråga, 2012/13:716, *Arbete mot människohandel och prostitution*, hämtad 2014-04-10 från: http://riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Svar-pa-skriftliga-fragor/Arbete-mot-manniskohandel-och-_H012716/ (cit. Svar på skriftlig fråga, 2012/13:716)

Författningar

Brottsbalken (1962:700), varav omnämnda lagrum är 4 kap. 1 a § (2010:371), 4 kap. 4 §, 6 kap. 12 § (2005:90) samt 9 kap. 1 § (1986:123)

Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 2 § (2010:1408)

Rättsfallsförteckning

Domar från tingsrätterna

Helsingborgs tingsrätt B 4188-11, 2011-12-28

Lunds tingsrätt B 137-10, 2012-03-14

Göteborgs tingsrätt B 8184-11/B7924-11, 2012-05-14

Domar från hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinge B 111-12, 2012-03-26

Hovrätten över Skåne och Blekinge B 897-12, 2012-07-04

Hovrätten över Västra Sverige B 2827-12, 2012-09-21